

Доценко В. О.,

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії та археології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Пецюх Б. І.,

*аспірант кафедри всесвітньої історії та археології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕТМАСУ В УСРР НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.

Організація Сетмас (Союз єврейських трудових мас) був створений в часи Української революції літом 1919 року. У її основу було покладено ради бідних євреїв. Потім вони були об'єднанні в одну організацію завдяки діяльності Авраама-Якова Житника, який став відомий як «червоний рабин» [1, с. 285] або «більшовицький рабин» [2, р. 239].

Він був рабином з малого містечка (штетла) і протягом Першої світової війни переїхав до Києва. «Червоний рабин» вважав Жовтневий переворот революцією найбідніших та найбільш пригноблених верств населення колишньої Російської імперії. На його думку це відкрило йому шлях до виправлення несправедливих умов, у яких жило єврейство регіону. Його обрали до керівництва кегілли Києва, хоча він діяв як противник цієї інституції. Після захоплення Києва більшовицькими силами він зумів створити на базі цього органу «єврейські народні ради». У 1919 році після повернення більшовиків до міста Житник заручився підтримкою Мойше Рафеса, який хоча і був антиклерикалом, але підтримував його діяльність [2, р. 239].

Дана персона була дуже екстравагантною. З часом він почав носити свій варіант військової форми і збрив пейси і почав видавати у Москві дві газети. Історик Зві Гітельман припускає, що він наївний «Донкіхот» або навіть шарлатан [2, р. 239].

Незважаючи на все це, він завдяки своїм поглядам та бажанню допомогти найбіднішим зумів привернути до більшовиків найбідніші верстви релігійного населення, що здавалось неможливим. Сам Житник виступав за класову боротьбу всередині релігійного єврейства і закликав бідноту порвати з релігійними лідерами, які лише виконували забаганки своїх багатих парафіян. Прості євреї мусили взяти духовні справи у свої власні руки ні від кого не залежачи [2, р. 239–240].

Таким чином Сетмас ставав інструментом в руках більшовиків, який міг повернути до себе єврейство, яке було антиклерикальним та симпатизувало соціалізму, але не знаходило собі місце у соціалістичних єврейських партіях як Бунд чи серед більшовиків [2, р. 240].

Такий підхід дозволив Сетмасу зайняти непересічну позицію. Він передавав єврейській бідноті кошерну їжу, мацу та інші релігійні речі [2, р. 240]. Для прикладу, завдяки його підтримки у Чернігові організували кооператив різників. Він надавав місцевим євреям кошерне м'ясо [1, с. 280].

Його основним завданням ставала організація артіль та агрикультурних спільнот і залучення для роботи там безробітних євреїв [2, р. 240]. Така діяльність мала поширити комуністичну ідеологію серед єврейського населення. Таким чином планувалось зменшити вплив на них представників єврейської буржуазії та клерикалів. Головною верствою єврейського населення повинні були стати напівпролетарські маси. Під цим поняттям часто розуміли візників, кустарів та дрібних торговців [3, арк. 16]. Представники компартійних вважали їх єдиним пролетарським елементом на території України, особливо на Правобережжі, на який більшовицька влада могла б спиратися [4, арк. 13]. У Сетмас не могли вступити члени будь-якої партії. На такий хід пішли для того, щоб не допустити туди представників сіоністських партій і залишити дану організацію під повним контролем більшовиків [3, арк. 16].

Відділення союзу на території УСРР були у Києві, Полтаві, Пирятині, Прилуках, Кременчузі та Катеринославі. Найбільшим серед них було Київське. Туди входили 400–500 членів. Відділення за межами УСРР нараховували ще більше людей. Відділення в Смоленську, Вітебську та Гомелі мали мінімум 600 членів [3, арк. 16]. У всіх цих місцях Сетмас створював артілі, а також проводив недільники [3, арк. 15 зв].

Союз брав на себе зобов'язання пояснювати єврейському населенню ті чи інші дії більшовицької влади. Він також переконував населення про важливість переходу на виробничі професії і про потребу займатись кооперативними формами праці. Одночасно із цим він наголошував, що єврейству варто відмовитись від торгівлі та спекуляціями. У його відділах велась також культурна робота. Союз навіть видавав свою власну газету мовою їдиш – «Гореванье». На території УСРР діяльність Сетмасу фінансувалась через Київський губревком [3, Арк. 16].

Завдяки своїй активній діяльності керівництво Сетмасу очікувало подальшої підтримки з боку більшовицького керівництва. Його впевненість походила від переконання, що його діяльність допомагала не лише повернути до себе єврейське релігійне населення, а також залучити його до роботи. Тим самим населення знову приносило

користь державі. Керівництво наголошувало про важливість формування позитивного образу більшовиків серед єврейства. Цей факт виділяли окремо, оскільки під час польсько-більшовицької війни 1920–1921 років у Червоної армії вийшло зайняти території з великою часткою єврейського населення, тому Сетмас готувався до поширення роботи і на них. Для цього він хотів заручитись додатковою підтримкою з боку керівництва. Ба більше, союз активно агітував серед євреїв, щоб ті активно вступали добровольцями до Червоної армії [3, арк. 16].

Більшовики розуміли його важливість. Вони були переконанні, що організація повинна мати як фінансування, так і підтримку з боку партії. Від Сетмаса очікували залучення до своєї роботи більше людей, які могли не керувати і займатись поточними справами, а ще вести контроль над діяльністю союзу [3, арк. 16].

З часом Сетмас все більше вступав у конфлікт з більшовицькими компартійними органами. Вони вважали, що союз отримав занадто багато впливу серед єврейства. Одночасно з цим його закриття відкладали, оскільки розуміли, що на даний момент у них немає можливості замінити його діяльність. Через поступову втрату підтримки з боку більшовицької влади Сетмас все більш перетворювався на малу групу людей, на чолі яких стояв Житник [2, р. 240]. Більшовики все активніше намагались передати його діяльність різноманітним партійним органам. Незважаючи на все це, у Києві союз змогло відкрити каси для допомоги євреям. Сама організація була остаточно ліквідована у 1923 році, коли Житник був змушений емігрувати до США [1, с. 285–288].

Отже, Сетмас (Союз єврейських трудових мас) став непересічним явищем в історії євреїв України та всієї Центрально – Східної Європи. Створений у 1919 році авантюристом Авраамом-Яковом Житником, який повірив у більшовицьку ідеологію. Союз став інструментом для поширення ідей серед тих верств єврейського населення, яке, на перший погляд, не могло жодним чином прийняти соціалістичну ідеологію. Завдяки його діяльності вийшло сформуванню позитивний погляд на більшовиків і допомогти єврейській бідноті знайти нові роботи. Завдяки його функціям керівництво готове було терпіти його вплив і той факт, що воно допомагало підтримувати релігійні громади, до того часу поки само не змогло справлятися з його функціями.

Розуміння та вивчення явища Сетмасу допомагає краще зрозуміти як влада може знайти спільну мову з тими, хто, як здається, взагалі не хоче мати нічого спільного з ними.

Список використаних джерел:

1. Доценко В. О. Об'єднатися щоб вижити: Єврейський громадський рух в Україні (60-ті рр. XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.). Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 330 с.

2. Gitelman Z. Y. Jewish Nationality and Soviet Politics: The Jewish Sections of the CPSU, 1917–1930. Princeton University Press, 1972. 574 p.

3. Протоколи совещаний єврейських громадських комітетів і Наркомсобезов РСФСР і УРСР, представителів партійних і громадських організацій по вопросам організації допомоги єврейському населенню, пострадавшему от погромів. Обращение Всеукраїнського Центрального комітету допомоги єврейському населенню к правительствам и єврейским общинам западно-європейських стран об оказании матеріальної допомоги єврейському населенню, пострадавшему от погромів в годы імперіалістической и гражданской войн. *Центральний державний архів громадських об'єднань та українці*. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 340. 36 арк.

4. О задачах и постановке єврейской работы партии. *Центральний державний архів громадських об'єднань та українці*. Ф. 1. Оп. 20. Спр 338. 13–15зв арк.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-570-2-38>

Коломієць О. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри слов'янської та романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

КРИМСЬКИЙ НАРАТИВ У ТВОРАХ ОСТАПА ВИШНІ

2025 року виповнюється 100 років із часу виходу у світ «Вишневих усмішок кримських» класика сатиричної прози ХХ сторіччя Остапа Вишні. Відомо, що твори письменника користувалися значною популярністю серед читачів, тому цю збірку гумористичних оповідань після 1925 року було також неодноразово перевидано як окремими книгами, так і у збірці «Мисливських усмішок». Факсимільну копію першого видання 1962-го року було опубліковано й українською діаспорою у Нью-Йорку.

Жанр усмішки як різновид фейлетону та гуморески ввів в українську літературу сам Остап Вишня. До видання увійшли твори, написані під час перебування автора в Криму 1924 року. Збірка є своєрідним жартівливим путівником для читачів, які збираюся їхати до моря. Видання вміщує 21 усмішку популярного Кримського циклу.

Тут варто зауважити, що 1954 р. Верховною Радою УРСР було прийнято Закон про внесення змін та доповнень до статті 18